

Озарчук Ю. Ю., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – Марчук О. О., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ШКОЛІ

***Анотація.** У статті окреслено мету, завдання національно-патріотичного виховання, основні напрямки реалізації та форми роботи патріотичного виховання дітей та молоді. Зазначено, що ключовий пріоритет національно-патріотичного виховання – формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Визначено роль педагога у формуванні патріотичних почуттів. Досліджено основні принципи національно-патріотичного виховання, їх взаємозумовленість та системність.*

***Ключові слова:** виховання, принципи, патріотизм, націоналізм, свідомість.*

***Abstract.** The article outlines the purpose, tasks of the national patriotic education, the main directions of the implementation and forms of patriotic education of children and youth. It is noted that the key priority of national-patriotic education is the formation of the value attitude of the individual to the Ukrainian people, Motherland, state, nation. The role of the teacher in the formation of patriotic feelings is determined. The basic principles of national-patriotic education, their interdependence and systematization are studied.*

***Keywords:** education, principles, patriotism, nationalism, consciousness.*

Патріотичне виховання молодших школярів завжди одне із пріоритетних завдань початкової школи, тому що дитинство – це найсприятливіший вік для прищеплювання почуття любові до Батьківщини та батьківщини. Україна на сучасному етапі переживає складні часи. Події, які відбуваються на сході країни, переконливо доводять необхідність здійснення національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. Значна роль у цьому процесі відводиться освітньому закладу, який має стати осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудувувати незалежну, демократичну державу, дбати про її національну безпеку, підвищення добробуту людей, сприяти єднанню українського народу та встановленню миру й злагоди в суспільстві [1].

Відомий український педагог В. Дурдуківський відводив школі ключову роль у творенні власної незалежної держави, зокрема поверненні українському народові його історичної спадщини, зведенні національного фундаменту під «державним будинком». «Загальний напрям шкільної науки, програми

окремих наук, шкільні обставини, виховання – все мусить стати до послуг великій ідеї відновлення старих, в значній мірі забутих і загублених історичних традицій і витворенню міцного, твердого, надійного національного ґрунту для дальшого широкого, вільного, швидкого культурного розвитку нашого молодого ще в політичному житті народу», – написав педагог [2, с. 146].

Проблема патріотичного виховання дітей та молоді завжди була в полі зору видатних вітчизняних педагогів та філософів. Виховні традиції української педагогіки склалися впродовж багатьох століть. Проблему формування національно-патріотичних почуттів активно досліджувала у філософському аспекті низка науковців, зокрема, В. Арешонкова, О. Бандура, А. Василевської Т. Герасимова, О.Копиленка та ін. Вихованню у дітей і молоді патріотизму надавали першочергового значення класики зарубіжної педагогіки Я. А. Коменський, Й. Песталоцці і вітчизняної педагогіки: М. Драгоманов, А. Макаренко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлиський, К. Ушинський, Т. Шевченко, П. Юркевич та ін., які у своїх працях розкривали підвалини патріотичного виховання: ідеї народності, гуманізму, людяності, пропагували ідею виховання свідомого громадянина-патріота своєї Батьківщини.

Проблему формування в учнів патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали українські дослідники І. Бех, Т. Бондаренко, В. Борисов, О. Вишневський, В. Кузь, Р. Петронговський, Ю. Руденко, О. Сухомлинська, Б. Ступарик, О. Стьопіна, К. Чорна. Психологічні аспекти етносвідомості вивчали М. Боришевський, П. Ігнатенко, О. Киричук, О. Хрущ. Патріотичне виховання молодших школярів завжди було одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи, адже дитинство – це найкращий вік для прищеплювання почуття любові до Батьківщини.

Метою статті є дослідження особливостей виховної роботи національно-патріотичного спрямування в умовах Нової української школи.

У Концепції національно-патріотичного-виховання визначено нову стратегію «цілеспрямованого та ефективного процесу виховання громадянина-патріота України», також у концепції наголошується на тому, що серед виховних напрямків сьогодні найактуальнішими виступають патріотичне, громадянське як основоположні, що відповідають як нагальним вимогам, так і викликам сучасності, які закладають основу для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь [1].

Пріоритетного значення набуває стан та ступінь підготовленості майбутнього вчителя початкової освіти до виховної роботи з школярами. Результатом, на думку І. Казанжи, є професійно-виховна компетентність, яка обіймає такі чинники (види компетенцій): когнітивно-виховна (у галузі теорії і методики виховного процесу, у галузі фахових предметів); конструктивно-виховна (у галузі процесів прогнозування, планування); регулятивно-оцінна компетенція (самооцінка своєї підготовленості, рівня вихованості, визначення шляхів професійного самовдосконалення) [3].

Головна мета національно-патріотичного виховання молодших школярів – набуття соціального досвіду, духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних відносин, формування у дітей та молоді, незалежно від національної приналежності, рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Мета патріотичного виховання уточнюється через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки (Герба, Прапора, Гімну України);
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукування зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [1].

Ключовий пріоритет національно-патріотичного виховання – формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації.

Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про державницькі традиції України. Серед них Київська Русь, Велике князівство Литовське, Військо Запорізьке, Гетьманщина, Українська Народна Республіка, Гетьманат Павла Скоропадського, Директорія, Західноукраїнська Народна Республіка, Карпатська Україна. На особливу увагу заслуговує формування української політичної культури в часи Речі Посполитої та Австро-Угорщини, нове осмислення ролі Кримського Ханства як держави кримсько-татарського народу, включно з тривалим воєнним протистоянням і плідною військовою та культурною співпрацею українців та татар.

Особливого значення набуває ознайомлення з історією тривалої боротьби українського народу за державну незалежність упродовж свого історичного

шляху, зокрема у XX–XXI століттях – це ОУН–УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності та ін. На сучасному етапі розвитку України виникає необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України) та участь у громадсько-політичному житті країни;

- повага до прав людини та верховенства права;

- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;

- рівність усіх перед законом та готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні принципи виховання, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей. Водночас, патріотичне виховання має власні *принципи*, що відображають його специфіку. Серед них:

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;

- *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;

- *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів;

- *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, у якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;

- *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворення її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;

- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні [4].

Зміст національно-патріотичного виховання передбачає глибоке розуміння природи учнів, їх індивідуальних рис і можливостей, повагу до особистості

дитини, турботу про її гармонійний розвиток, встановлення взаємин співробітництва у навчально-виховному процесі.

Патріотичне виховання молоді здійснюється за такими напрямками:

– *державний* – базується на забезпеченні державою системи героїко-патріотичного та патріотичного виховання;

– *соціальний* – ґрунтується на вивченні норм моралі, їх дотриманні, орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

– *військовий* – передбачає вивчення військової історії України, переможних битв Радянської Армії, підвищення фізичної загартованості в інтересах підготовки до захисту Вітчизни;

– *психолого-педагогічний* – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, урахуванні їх у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду героїко-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

– *правовий* – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Складний процес національно-патріотичного виховання здійснюється за допомогою різноманітних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань виховної роботи, вікових особливостей учнів з урахуванням основних напрямів діяльності навчальних закладів [5].

Основними формами патріотичного виховання школярів є: *інформаційно-масові* (дискусії, диспути, конференції, круглий стіл, інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, «жива газета», створення буклетів, газет); *діяльнісно-практичні* (творчі групи, осередки, екскурсії, свята, театр-експромт, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади); *інтегративні* (шкільні клуби, фестивалі, асамблеї, гуртки); *діалогічні* (бесіда, міжрольове спілкування); *індивідуальні* (доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота тощо);

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що ефективність виховної роботи багато в чому залежить від особистості, авторитету педагога, його громадянської зрілості, педагогічної майстерності, вміння активізувати аналітичну діяльність учнів. Лише патріот спроможний виховувати патріотів [6].

Результатом патріотичного виховання має бути сформованість почуття патріотизму, яке означає прояв особистістю любові до свого народу, поваги до українських традицій, відчуття своєї належності до України, усвідомлення спільності власної долі з долею Батьківщини.

Отже, професійна підготовка у закладах вищої освіти має бути спроектована як розвивальне освітнє середовище таким чином, щоб окрім оволодіння досвідом застосування знань, способами вирішення виховних завдань, творчим

досвідом, майбутній фахівець мав змогу бути суб'єктом виховної діяльності. Середовищний підхід є інструментом пошуку нових ресурсів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Виховати творчу, ініціативну, конкурентоспроможну та мобільну особистість, здатну критично мислити, може лише вчитель, який сам має такі якості.

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf> (дата звернення: 29.05.2020). **2.** Дурдуківський В. Матеріали для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка. Вища українська школа. 2018. № 7. С. 146–147. **3.** Казанжи І. Формування виховної компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах євроінтеграції. *Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць*. 2007. С. 149–154. **4.** Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат: наук.-метод. журн.* Івано-Франківськ. 2015. № 12–13. С. 26–37. **5.** Дубина М. Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді. *Освіта України*. Київ: Експрес-Поліграф, 2010. 403 с. **6.** Оришко С. Структура і зміст патріотичного виховання учнівської молоді: *Наук. вісн. Чернівецьк. ун-ту*. Вип. 308. Чернівці, 2006. С. 87–94.